

fundovaný byl příspěvek ukrajinské archivářky Bogdany Petrišak ze Lvova, která se věnovala raně novověkým úředníkům Ruského vojvodství jakožto strůjčům ale i obětem násilí. Také následující vystoupení náleželo ukrajinské badatelce – profesorce Irině Vorončuk, jež se zabývala mužským násilím na ženách v ukrajinských rodinách XVI. a XVII. století. Počátku XVIII. století byl zasvěcen příspěvek mladé historičky Bernadetty Manyš z poznaňské univerzity, která zkoumala městské knihy z Vilniusu, aby v nich našla doklady o násilí na nevěstách. Další typ pramenů tentokrát z Krakova (*księgi grodzkie*) využila Anna Penkała z pořadatelské instituce za účelem zkoumání domácího násilí ve zdejších šlechtických rodinách.

V závěrečném panelu konference, který se odehrál v dopoledních hodinách 18. 10. 2018, zazněl zajímavý příspěvek ukrajinského historika profesora Myrona Kaprala, jenž studoval konflikty násilné povahy (od slovního napadání až po vraždy) ve Lvovském ševcovském cechu v XVII. a XVIII. století a podal mj. pozoruhodnou typologii zde užívaných nadávek a hanlivých označení. Po jeho vystoupení následoval referát autora této zprávy, zaměřený na podoby násilí v barokních rukopisech literární povahy z prostoru Čech. Celá konference probíhala v tvůrčím a přátelském duchu, za což patří dík, kromě ideové tvůrčiny profesorky Boženy Popiolek, také těm, na nichž spočívala tíha konferenční organizace, paní Dr. Agnieszce Sikorské a panu Dr. Marcinu Gadochovi.

Jiří Wolf

„Množství moudrých je spásou světa“ (J. A. K.) Migration, Emigration, Exile and Cultural Transfers. People, Confessions and Ideas on the move. 31.st international comeniological colloquium (31. mezinárodní komeniologické kolokvium. Migrace, emigrace, exil a kulturní transfery – Lidé, konfese a ideje v pohybu). Uherský Brod, 10.–11. 10. 2018.

Vydařené vědecké setkání otevřelo již čtvrtou dekádu existence uherskobrodských setkávání badatelů se zaměřením na Komenského životní dílo a odkaz i jeho dobu na prahu novověku. Téma bylo zvoleno navýsost aktuálně a vhodně navázalo na předchozí kolokvium v roce 2016 s názvem *Fines – limes – termini. Hranice mezi státy, národy i konfesemi*. Tematická volba byla opět připravena Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, tradičně ve spolupráci

s Filosofickým ústavem AV ČR a vědeckou radou časopisu *Studia Comeniana et historica*. Jako pamětník a účastník většiny brodských kolokvií si snad mohl dovolit osobní nadhled a nadčasové zamyšlení. Od samých počátků, v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, si tato pravidelná komeniologická kolokvia udržovala vysokou vědeckou kvalitu, prezentovala nové poznatky a stávala se místem duchovního jiskření za účasti nejlepších komeniologů domácích i zahraničních. „Colloquia comeniana“ byla vskutku oázou svobodné výměny názorů navzdory ideologicky sešněrované normalizační době. Pravidelně tu vystupovaly domácí badatelské špičky, zhusta z vysokoškolské výuky odsunuté, jako Josef Polišenský, Josef Válka, Pavel Floss či Dagmar Čapková, za nimiž jezdili i jejich žáci, z nichž sem mnozí jezdí dodnes jako už dnes komeniánští veteráni (třeba Josef Beneš či Martin Steiner). Již tehdy se tu otvíral (i díky osvícenému vedení muzea) prostor pro zahraniční badatele, zejména německé „Comeniusforscher“, takového formátu, jakými byli Klaus Schaller, Franz Hofmann a „spiritus agens“ německé Comenius-Gesellschaft Werner Korthaase. Kontinuita, ale i hledání nových úhlů pohledu a otvírání dalších badatelských témat a obzorů zdobí ostatně uherskobrodská kolokvia dodnes, kdy otěže komeniologie přebírají již střední a mladší badatelské generace.

Již první den kolokvia 10. října přinesl řadu zajímavých příspěvků. Úvodní projev Thomase Richtera z Deutsche Comenius-Gesellschaft s názvem *The selectivness of Cultural Transfer and the Problematic Natures of the Term „Migration“ in Early Modern Europe* představoval spíše obecné zamyšlení nad odkazem komeniánských myšlenek při komplikovaném vytváření názorové tolerance v raně novověké Evropě. Zcela konkrétní a lingvisticky precizní byl rozbor Martina Steinera z Filosofického ústavu AV ČR *On the Terminology of Migration in the Latin Works by Comenius*. Autor, editor a překladatel Komenského spisů podrobně analyzoval pojmy vztahující se k terminologii migrace v latinských spisech Učitele národů, přičemž poukázal na jejich rozmanitost, ale i významovou nejednotnost. Za maďarské komeniology vystoupil Sándor Enghy z Evangelické akademie v Blatném Potoku (Sárospataki Református Teológiai Akadémia) s příspěvkem *A Biblical Perspective on Migration: One History, One Solution – With Regard to Comenius Understanding of the Bible*, v němž se zamýšlel nad otevřenou otázkou, zda lze biblické zřetele aplikovat bez ohledu na realitu na dnešní situaci. Podobného rázu bylo i vystoupení Petra Melmuka z Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy *The influence of Exile and (E)migration on the Comenius' Land in the 16th-18th Centuries*, kde se referent zabíral problematikou exilu a (e)migrace v zemi J. A. Komenského v 16.–18. století.

Středeční odpolední blok zahájila Kateřina Šolcová, působící na Filosofické fakultě Univerzity Pardubice a souběžně i ve Filosofickém ústavu AV ČR. V příspěvku s názvem *Political Theory and the Reformed Herborn Academy in Its Reflection in the Work of J. A. Comenius* prezentovala výsledky svého výzkumu se zaměřením na politickou teorii na reformované akademii v Herbornu a její reflexi v díle J. A. Komenského, zejména díky dvěma tamním vlivným profesorům Alstedovi a Althusiovi, zastáncům protestantských názorů o nadřazenosti a svrchovanosti lidu nad zvlášť tyranských panovníků. Další z německých hostů Andreas Lischewski (Alanus Hochschule, Lehrstuhl für Erziehungswissenschaft, Comenius-Forschungsstelle) pohovořil v příspěvku *Der Regenmacher und das perpetuum mobile. Die Aneignung der Elias-Gestalt im niederländischen Exil* o Komenského příklonu k hledání Božské podstaty spojeného s vírou v možnost sestrojení perpetuum mobile. Touto vírou vysvětluje i Komenského důraz na spasitelskou roli proroka Eliáše, do jehož podoby se Komenský v pozdním nizozemském exilu částečně stylizoval. Do reálného světa pramenů vrátil pozorné posluchače Martin Holý, ředitel Historického ústavu AV ČR, s přednáškou *Between Wittenberg and Prague. Leucorea Graduates as Professors at Prague Utraquist University in the 16th and Early 17th Century*. Přednášející zdůraznil význam čtyřfakultní vitemberské univerzity, která se v průběhu raného novověku stala jednou z nejnávštěvovanějších vysokých škol studenty ze střední a východní Evropy. Hlavním důvodem pro tuto skutečnost byl fakt, že Vitemberk byl od druhého a zejména pak třetího decenia 16. století centrem luterské reformace. Přicházeli sem proto i posluchači z Čech a Moravy, obou Lužic či ze Slezska a mezi absolventy vitemberské univerzity čili Leucorey najdeme také celou řadu osobností, působících na pražské utrakvistické univerzitě. Kulturní a intelektuální transfer na ose Vitemberk – Praha se pak jejich prostřednictvím realizoval i v jiných oblastech (vzdělanostní curricula jejich žáků v Praze, školní i soukromá výuka mimo pražskou univerzitu, český knižní import, budování knihoven apod.). V Praze působili přímo i někteří z bývalých vitemberských profesorů, nejznámějším z nich byl lékař Dr. Jan Jessenius, který dokonce obnovil přednášky z medicíny na Karlově učení a později byl pro svou politickou angažovanost ve prospěch stavovského povstání popraven 21. června 1621 na Staroměstském náměstí. Velkou pozornost (a občas i úsměvy posluchačstva) vzbudil originální příspěvek Vladimíra Urbánka z Filosofického ústavu AV ČR *The Transfer of Knowledge and the Rhetoric of Exile: post-White Mountain Exiles and Their Self-presentation in the Documents of the Hartlib Circle*. Referent připomněl, že migrace z náboženských důvodů byla v raném novověku často doprovázena

šířením nových myšlenek a znalostí. A to platí i pro český pobělohorský exil, který byl z tohoto hlediska zatím studován jen nedostatečně, částečně i proto, že hlavní pozornost je soustředěna (právem) na Komenského. Jeho dílo reprezentuje na poli filosofie a teorie výchovy příklad inovací šířených prostřednictvím tisku a neformálních komunikačních sítí typu korespondenčního okruhu anglického Komenského přítele a podporovatele Samuela Hartliba. Urbánek se proto soustředil na transfer vědění se zřetelem na rétoriku pobělohorských exulantů, poněkud zapomenutých v Komenského stínu (což mohu potvrdit i díky vlastnímu výzkumu v Sheffieldu). Mnozí z nich byli Komenského známí i dočasní spolupracovníci, jejichž různé návrhy a korespondence se dochovaly v písemnostech tzv. Hartlibova archivu (uloženého na univerzitě v Sheffieldu). Jejich rétorická sebe prezentace (včetně jistého přehánění vlastní důležitosti) byla pro exulanty klíčová při hledání mecenátu v hostitelských zemích. To autor ilustroval na poněkud bizarních postavách mechanického vynálezce Kryštofa Pergara z Pergu a Cypriana Kinnera, někdejšího neúspěšného Komenského pomocníka. Kratší, ale objevný příspěvek *Polish Translations of the „Labyrinth of the World and Paradise of the Heart“ in the 17th and Early of the 20th Centuries: Jan Petrozelin (1695) and Jan Pindór (1914)* prezentoval auditoriu i polský komeniolog Andrzej Borkowski (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities), který se věnoval dvěma překladům *Labyrintu světa a ráje srdce*. Polské vydání pořídil jinak málo známý kalvinistický senior Jan Petrozelin ještě koncem 17. století v tiskárně Andrease Gabriela Rheta v Gdaňsku, kde – jako v celém polském Pobaltí – se těšilo Komenského dílo oblibě ještě dlouho po autorově smrti, a to pod názvem *Labirynt swiata y dom pociechy*. Do moderní polštiny převedl Labyrint s titulem *Labirynt swiata i raj serca* až těsně před první světovou válkou jiný evangelický duchovní Jan Pindór (1852–1924) s výslovným připomenutím nadcházejícího výročí Husovy mučednické smrti. Do raně novověké astronomie zavedl posluchače Rostislav Rajchl (Hvězdárna Uherský Brod) ve své přednášce *Coordinated Cooperation of Astronomers in the 16th and 17th Centuries Based on the Measurement and Observation of the Cosmic Bodies While Forming Ideas about space*, kde výstižně shrnul nutnost i praktické možnosti koordinované spolupráce astronomů v 16. a 17. století na základě měření a pozorování kosmických těles při utváření představ o vesmíru, přičemž připomněl i vývoj Komenského zájmu o astronomii. Další mezinárodní účastník, respektive účastnice, byla Olga Čadajeva, ruská doktorandka z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která ve svém příspěvku *Reception of Western Cosmological Models in the Seventeenth-Century Russia* vysvětlovala opoždění raně novověkého Ruska v přijímání nových filozoficko-

-vědeckých poznatků Západu, a to se zřetelem jak nízké obecné vzdělanosti, tak dogmatismu ruské pravoslavné církve. Dlouhé pracovní odpoledne završilo laudatio *In Commemoration of Werner Korthaase*, tlumočené Manfredem Richterem z německé Komenského společnosti a Jiřím Benešem z Filosofického ústavu ČR. Berlínský komeniolog (a doctor honoris causa pražské UK) Korthaase prosazoval Komenského odkaz mírové spolupráce a náboženské tolerance v německé společnosti a školství, a i proto si autor těchto řádků vždy cenil dlouholeté spolupráce a přátelství s tímto výjimečným mužem. Další mimořádnou osobností, připomenutou letos na kolokviu, byla také Milada Blekastad (1917–2003), norská komenioložka českého původu a propagátorka Komenského díla v Norsku. Jí byla věnována výstava *Invisible Bridge* (Neviditelný most), jejíž večerní vernisáží provedl účastníky kolokvia Vladimír Urbánek, který zdůraznil zásluhy Blekastadové jak o překlady českých spisovatelů do norštiny (třeba Čapka, Kundery i Havla), tak i její podporu československému disentu.

Druhý den kolokvia 11. října otevřel svým příspěvkem *Migration and Emigration in the Cities of the Ore Mountains Region in the First Half of the 17th Century* historik Jan Kilián z katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, který se na základě důkladného archivního studia pokusil objasnit a vysvětlit poměrně rozsáhlou migraci i emigraci ve městech českého Krušnohoří v první polovině 17. století, a to hlavně na příkladu Teplic, Krupky, Hrobu a Mikulova, tedy v bouřlivé době před a během třicetileté války. Do složení obyvatelstva, jak pečlivě zdokumentoval, se promítaly jak národnostní, tak náboženské aspekty. Většinoví němečtí luteráni byli sice také postiženou nucenou emigrací, ale německojazyčný ráz oblasti ještě posílil na základě imigrace z etnicky německých oblastí českého a moravského vnitrozemí, přitom k dosídlení přispěly také nově uzavírané sňatky. Tuto oblast představil Kilián jako sice společný, ale migraci otevřený prostor s oboustrannými vazbami jak na saský Freiberg, tak druhým směrem na Litoměřicko. Naopak dříve poměrně silný segment českého obyvatelstva v této části východního Krušnohoří v průběhu 17. století rychle mizí, a to i díky nové šlechtě, Aldringenům, jejichž správa germanizaci urychlila. Uceleným a faktograficky přínosným se jevil i vystoupení Jany Hubkové z Muzea města Ústí nad Labem s názvem *Flier Journalism Concerning the Beginnings of Reformation at the Salhausen Dominion in the Northern Bohemia*, atraktivně dokumentované ilustračním doprovodem. Přednášející představila letákovou publicistiku k počátkům reformace na severočeských panstvích Salhausenů s důrazem na rychlé šíření luteranismu v přilhanici severních Čech a zmapovala i jejich kulturní mecenát s výraznou orientací na ranou saskou renesanci, zejména v jejich rezidenci

v Benešově nad Ploučnicí. Reformační problematice se věnoval též příspěvek Martina Hoferky ze Záhorského muzea ve Skalici *Chalice of the Unity of the Brethren from 1639. Physical Proof of the post-White Mountain Emigration in Skalica*, který minuciózním způsobem představil dochovaný kalich Jednoty bratrské z roku 1639 jako vzácný hmotný doklad pobělohorské emigrace v západoslovenské Skalici. Širší komparativní pohled prezentoval svým příspěvkem *Jewish-Christian Dialogue in the 15th Century: Giovanni Pico nad Yohanan Alemanno* Jan Herúfek z Filozofické fakulty Ostravské Univerzity, zaměřený na příklad pozoruhodného židovsko-křesťanského dialogu v 15. století dvou představitelů raného italského humanismu, Giovanniho Pica a Jochana Alemanna. Tradičně vysokou úroveň německého bádání o Komenském (Comenius-Forschung) podtrhl Bernhard Stalla (Comenius-Expertenforum der Ludwig-Maximilians-Universität München) se souhrnem vývoje Komenského vzdělávacích aktivit během jeho dlouhého pobytu v exilu. Svoji prezentaci *Die Bildungsinitiativen von Jan Amos Komenský im Exil* založil na aktuálních badatelských poznatcích současné komeniologické literatury. Závěr kolokvia patřil dvojici exotických badatelů ze vzdáleného Východu, z Japonska a Korejské republiky. Nejprve Hiroši Matsuoka (Hitotsubashi University, Center of Global Education) přednesl osobně laděnou úvahu *Finding Myself in Comenius* o tom, jak postupně pro sebe objevil dílo českého Učitele národů a jak Komenského odkaz ovlivnil jeho osobní a vědecký život. Konkrétnější obraz představil korejský komeniolog Seok-Joo Kim (Comenius Research Institute of Korea) v příspěvku *Comenius's Educational and Theological Thought Realized in the Development Process of the Republic of Korea and Application in Modern Society*, ve kterém účastníky kolokvia seznámil s tím, jak se v Korejské republice aplikují Komenského vzdělávací i náboženské myšlenky v duchu tolerance ve školském výchovném systému. Celkem tak na letošním 31. kolokviu v Uherském Brodě vystoupilo devatenáct přednášejících ze sedmi zemí. Účastníků bylo ovšem na tři desítky a mnozí vystoupili s menšími příspěvky i v rámci tentokrát velmi živých a plodných diskusí.

Za úspěšný průběh a programovou realizaci letošního již jednatřicátého kolokvia stejně jako za vytvoření tradiční přátelské atmosféry patří velké díky Muzeu J. A. Komenského, a zvláště pak tradičnímu organizátorovi a „hybné duši“ kolokvií posledního dvacetiletí Petrovi Zemkovi, zástupci ředitele muzea pro komeniologii.

Jan Kumpera